

WSTĘP

Wersja wydarzeń

*Jeżeli pozwolono nam wybierać,
zastanawialiśmy się chyba długo.*

(...)

*Świat, co miał nas otaczać,
był w bezustannym rozpadzie.
Szałały sobie na nim skutki przyczyn.
Z podanych nam do wglądu
poszczególnych losów
odrzućiliśmy większość
ze smutkiem i zgrozą.*

*(Wisława Szymborska, Koniec i początek,
Poznań 1996, s. 36)*

Zauważając, że najbardziej charakterystycznym znakiem współczesnych przemian społeczno-politycznych jest indywidualizacja i związana z nią popularyzacja stylów życia, obserwuje się jednocześnie, że otaczająca człowieka rzeczywistość przestaje być dla niego zrozumiała i bezpieczna; nie znajduje ona już oparcia w tradycyjnych środowiskach społecznych, które rozpadają się, ani w tradycyjnych wzorach życia, które tracą swoją ważność i obowiązywalność; niespełnione aspiracje, dążenia, niepowodzenia odczytuje się jako prywatną jego klęskę.

Charakterystycznym zjawiskiem w świecie wartości społeczno-politycznych jest dążenie do wyzwolenia się spod wszelkich autorytetów, ze wszelkich więzi społecznych; jest to tzw. propozycja funkcjonowania w ponowoczesnym świecie uwolnionym od niepodważalnych autorytetów i uniwersalnych zasad; odwoływanie się do autorytetów postrzegane jest jako zachowanie fundamentalistyczne; rzeczywistość ta powoduje odchodzenie od stałych i obiektywnych wartości moralnych, a wyraźnie akcentuje indywidualistyczne dążenia i potrzeby pozostające „w nurcie natychmiastowości”; styl życia dyktuje nieodkładanie realizacji aspiracji, dążeń celów w czasie, zakłada szybkie przemieszczanie się w przestrzeni; ujawnia się swoista triada natychmiastowości:

1. konsumpcyjnej, wyrażającej się zwłaszcza w modzie socjalno-bytowej,
2. komunikacyjnej (przepływ informacji oraz przemieszczanie się fizyczne w przestrzeni),
3. emocjonalnej, obejmującej sferę życia osobistego, gdzie dąży się do osiągnięcia satysfakcji bez zaangażowania i zobowiązań.

Rzeczywistość ta generuje obraz, w którym stają się kruche i niepewne prawdy i wartości, które przekazywano z pokolenia na pokolenie i odczytywano jako nienaruszalne w ładzie społecznym. Konsekwencją takiego stanu rzeczy staje się ujawnianie nieufności wobec racjonalnego działania, podejmowania decyzji, przewidywania przyszłości, w ogóle pojawia się sceptycyzm wobec poznania naukowego; zauważa się, że w praktyce życia codziennego wiedza i jej przekazywanie coraz wyraźniej tracą autorytet; intelektualiści postrzegani są jako ludzie niepraktyczni, zagubieni w otaczającej ich rzeczywistości.

Podzielając poglądy, że w procesie dziejowym dokonują się ciągle przemiany kulturowe i cywilizacyjne oraz uznając, że cywilizacje ciągle się doskonalą i przechodzą na coraz wyższe stadia rozwoju, zauważa się, że współczesność staje się „rzeczywistością wirtualną”, elementy ją współtworzące ujawniają się w różnych zestawieniach ładu społeczno-politycznego i ekonomicznego; znakiem charakterystycznym jest zastępowanie produkcji dóbr materialnych tworzeniem, przetwarzaniem oraz upowszechnianiem informacji; w organizacji życia ludzkiego następuje zatem odchodzenie od społeczeństwa rolniczego, przemysłowego na rzecz ładu informacyjnego, gdzie fundament tworzą różnego rodzaju usługi, a w tym zwłaszcza wiążące się z tworzeniem i upowszechnianiem informacji. Jest to społeczeństwo ryzyka; w jego kulturze obywatelskiej ważne znaki stanowią: zaufanie, lojalność, solidarność, więzi przestrzenne (mikro- i makroskali), tożsamość indywidualna oraz zbiorowa. W społeczeństwie tym ważne są znaki marketingu, które generuje i stymuluje kultura rynkowa: syndrom przedsiębiorczości, konkurencyjności, umacnianie się pozycji instytucji pieniądza.

W postrzeganiu kształtującego się nowego ładu kulturowo-cywilizacyjnego, zwanego też globalną rzeczywistością obywatelską ujawniają się dwa przeciwstawne obrazy: 1. konstruktywny i 2. sceptyczny, destrukcyjny. Pierwszy eksponuje ogromne zaufanie do postępu naukowo-technicznego. Zakłada się w nim, że rozwój technologiczny zmienił w zasadniczy sposób obraz życia społecznego i ekonomicznego, nada on nowy sens życiu, wpłynie korzystnie na urzeczywistnianie ideałów prawdy, dobra, piękna, przewartościuje konstruktywnie hierarchię wartości, a w tym wolności jako fundamentalnej wartości w życiu społeczno-politycznym. W recepcji sceptycznej eksponuje się wysoki stopień dezintegracji życia kulturowego, zanik kategorii moralnych, odrywanie się od dziedzictwa przeszłości, od tradycji oraz fundamentalne zagrożenia wynikające z szybkiego rozwoju naukowo-technicznego (dehumanizację środowiska pracy i stosunków międzyludzkich, osłabienie kreatywności ludzkiej z powodu wszechobecności komputerów w życiu człowieka, przeciążenie nadmia-

rem informacji i trudności w ich przyswojeniu i selekcji przez człowieka). Przy czym podkreśla się też, że współczesny świat znajduje się w stanie groźnej nierównowagi, spowodowanej przechodzeniem z epoki industrialnej do ładu informatycznego; w tej sytuacji odbudowanie równowagi rozwojowej uzależnione jest od rozwoju „kapitału” ludzkiego, które zawierają się wśród takich wartości, jak wysoki stopień zorganizowania (obowiązkowość), prawość działania (prawdomówność), krytycyzm (odwaga wyrażania opinii i ocen), decyzyjność (przeciwstawianie się zjawiskom uznawanym za nieprawe, szkodliwe dla rozwoju kulturowego czy patologiczne); kapitał ludzki postrzega się zwykle jako ich wiedzę i kwalifikację.

Współczesne przemiany kulturowe i cywilizacyjne zarówno w wymiarze globalnym, jak i lokalnym są przedmiotem uwagi poznawczej systematycznie poszerzającego się kręgu badaczy, przedstawicieli różnych dyscyplin nauki. Coraz częściej zwracają na nie uwagę politolodzy w dociekaniach poznawczych posługując się podstawową kategorią, jaką jest władza starają się ukazać jej wpływ na kształtowanie się dwubiegunowej cywilizacji współczesnej, tj. zorientowanej jednocześnie na tworzenie ładu globalnego oraz umacnianie samorządności. Poszukuje się odpowiedzi na podstawowe pytania: jaki wpływ ma polityka na unifikację ładu kulturowego oraz jednocześnie na jego dywersyfikację, jakie są podstawowe instytucje polityczne, kształtujące tę rzeczywistość? jakie są mechanizmy polityczne powodujące określone zachowania, postawy, aspiracje społeczne i kulturowo-cywilizacyjne? Odwołując się do rzeczywistości lokalnej zarówno z przeszłości, jak i teraźniejszości ukazuje się bariery oraz możliwości przekształceń społeczno-politycznych oraz kulturowo-cywilizacyjnych zarówno w wymiarze grupowym, jak i jednostkowym; ważne są również w tym względzie reakcje, aspiracje i opory społeczno-polityczne, konstruktywne i destruktywne skutki określonych zachowań, działań, podejmowania decyzji oraz wyrażania opinii.

Przemiany społeczno-polityczne w kontekście rozwoju kulturowo-cywilizacyjnego są przedmiotem istotnej uwagi poznawczej pracowników Zakładu Nauki o Cywilizacji Instytutu Politologii Uniwersytetu Gdańskiego; od r. akadem. 2002/2003 prezentuje się wycinki z badań w roczniku „Cywilizacja i Polityka”, wcześniej od 1995 r. nurt tych zainteresowań ukazywano w piśmie „Cywilizacje w czasie i przestrzeni”. W prezentowanym numerze dostarcza się wiedzy objaśniającej zagadnienia współczesnych przemian cywilizacyjnych w kontekście kształtującej się dwubiegunowości cywilizacji, tj. globalizmu i samorządności, wyzwań edukacyjnych, zagrożeń ładu kulturowego, ruchów migracyjnych, a w tym polonijnych w przeszłości i współcześnie, przemian politycznych w zachowaniach ogólnopolskich i lokalnych, recepcji zdarzeń politycznych w świecie oraz wyzwań kulturowo-edukacyjnych w ładzie regionalnym. W prezentowanych studiach, materiałach i przyczynkach zwraca się uwagę na rezonans tradycji oraz współczesne mechanizmy jej dziedziczenia.

Oddając O d b i o r c o m numer drugi „Cywilizacji i Polityki” żywimy nadzieję, że zawarte w nim studia, materiały, przyczynki poznawcze oraz recenzje i omówienia wychodzą naprzeciw potrzebie dostarczania wiedzy z punktu widzenia oglądu politologicznego o przemianach kulturowo-cywilizacyjnych; uwagi i sugestie należy kierować na adres:

Instytut Politologii Uniwersytetu Gdańskiego
80-952 Gdańsk,
ul. Gen. J. Hallera 122.

Andrzej Chodubski

Gdańsk, w r. akadem. 2003/2004